

ADABIY NASR TARJIMASI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Allashev Akbarbek Anvar o'g'li
Ma'mun universiteti Roman-german
filologiyasi kafedrasida, Xiva, O'zbekiston

Annotatsiya. *Ushbu maqola adabiy nasrni tarjima qilishdagi muammolarga bag'ishlanadi va ba'zi o'rinli yechimlarni ochib beradi, shuningdek, tarjimashunoslikning perimetrlarini kengaytirish zarurligiga e'tibor qaratiladi. Bangladesh va xorijdagi ko'plab universitetlarda taqdim etiladigan tarjima kurslari ushbu mavzuni asosan Amaliy tilshunoslikning natijasi sifatida ko'rib chiqadi. Ayni paytda tarjimon o'qituvchilari va talabalari bozorni to'ldirib borayotgan kitob va maqolalarning o'tib bo'lmasligidan dovdirab qolishmoqda. Afsuski, tarjimonlar she'r tarjimasiga ko'proq e'tibor berishadi; adabiy nasr tarjimasining alohida muammolari bo'yicha ko'proq izlanishlar olib borilishi kerak. Buning tushuntirishlaridan biri she'riyatning maqomi yuqoriroq deb hisoblanishi mumkin, ammo bu romanlar, insholar, fantastika va hokazolar haqidagi sezilarli noto'g'ri tushuncha bilan bog'liq. she'rga nisbatan sodda tuzilishga ega va shuning uchun tarjima qilish osonroq. Shu bilan birga, qachon tarjima qilish, qachon yaqin mahalliy ekvivalentini qo'llash, qachon aniq tarjima qilish orqali yangi so'z ixtiro qilish va qachon nusxa ko'chirish kabi mavzularda ko'plab bahslar tashkil qilingan. Shu bilan birga, "tarjima qilib bo'lmaydigan" madaniy bog'langan so'z va iboralar nasriy tarjimonlar va tarjima nazariyotchilarini doimiy maftun etib kelmoqda. Ushbu maqolada aytilgan iltimos, nasriy tarjimini amalga oshirish mezonlarini shakllantirishdan ko'p narsani o'rganish kerakligini tan olish va biz "tarjimonlar" ning mashaqqatli mehnati, qiyinchiliklari yoki umidsizliklarini qadrlashimiz kerak.) matnlarning yaxshi ma'nosini yaratishda.*

Kalit so'zlar: tarjima, nasr, muammolar, yechimlar, uzoq muallif, prozaik g'oyalar, o'zaro

Абстрактный. Данная статья посвящена проблемам перевода художественной прозы и раскрывает некоторые разумные решения, а также акцентирует внимание на необходимости расширения периметров переводоведения. Курсы перевода, предлагаемые во многих университетах Бангладеш и за рубежом, рассматривают этот предмет главным образом как результат прикладной лингвистики. Тем временем преподаватели и студенты-переводчики озадачены непреодолимым количеством книг и статей, наводнивших рынок. К сожалению, переводу стихов переводчики уделяют

больше внимания; Необходимо провести дополнительные исследования по конкретным проблемам перевода художественной прозы. Одним из объяснений этого может быть то, что поэзия считается имеющей более высокий статус, но это связано со значительным заблуждением о романах, эссе, художественной литературе и т. д. имеет более простую структуру, чем стихотворение, и поэтому его легче переводить. В то же время было организовано множество дебатов о том, когда переводить, когда использовать близкий местный эквивалент, когда изобретать новое слово посредством точного перевода, а когда копировать. В то же время «непереводимые» культурно связанные слова и фразы продолжают очаровывать переводчиков прозы и теоретиков перевода. Цель этой статьи состоит в том, чтобы признать, что из формулирования критериев прозаического перевода можно многому научиться, и что мы должны ценить тяжелую работу, проблемы или разочарования «переводчиков».) в понимании текстов.

Ключевые слова: перевод, проза, проблемы, решения, автор, прозаические идеи, взаимодействие.

Abstract. This article is devoted to the problems of translating literary prose and reveals some reasonable solutions, and also focuses on the need to expand the perimeters of translation studies. Translation courses offered in many universities in Bangladesh and abroad treat this subject mainly as an outgrowth of Applied Linguistics. Meanwhile, teachers and students of translation are bewildered by the insurmountable number of books and articles flooding the market. Unfortunately, translators pay more attention to the translation of poetry; more research should be conducted on specific problems of literary prose translation. One explanation for this may be that poetry is considered to have a higher status, but this is due to a significant misconception about novels, essays, fiction, etc. has a simpler structure than a poem and is therefore easier to translate. At the same time, many debates have been organized about when to translate, when to use a close local equivalent, when to invent a new word through exact translation, and when to copy. At the same time, "untranslatable" culturally bound words and phrases continue to fascinate prose translators and translation theorists. The plea of this article is to recognize that there is much to be learned from formulating criteria for prose translation, and that we should appreciate the hard work, challenges or frustrations of 'translators'.) in making good sense of texts.

Keywords: translation, prose, problems, solutions, long author, prosaic ideas, interaction

Kirish va dolzarbligi. Ko‘rinib turibdiki, “nasr-tarjima” romanlar, ocherklar, badiiy adabiyotlar, qissalar, komediyalar, xalq ertaklari, xagiografiya, tanqidiy asarlar, ilmiy fantastika va hokazolarning tarjimasidir. Bu bir tilning yozma asari boshqa tilda qayta yaratiladigan adabiy ijod turi . She‘r tarjimasini o‘ta muammoli ekani o‘ziga xos g‘oya, lekin nasrni tarjima qilishda tarjimonlar ham ko‘p qiyinchiliklarga duch kelishiga rozi bo‘lishimiz kerak. Masalan, *Uiklif Injil* (taxminan 1382 yil) ingliz tilidagi asl tarjimasini bo‘lib, u tabiatan zaif bo‘lgan ingliz nasrining kamchiliklarini tasvirlab bergan. Ingliz nasriy tarjimasining buyuk davri 15-^{asrning} so‘nggi bosqichlarida Artur romanslarining moslashuvi bo‘lgan Tomas Malorning "*Le Morte d'Artur*" asari bilan boshlandi va biz uni to‘g‘ri tarjima deb atash qiyin. Shunga ko‘ra, Tyudorning eng birinchi buyuk tarjimalari *Tyndale Yangi Ahd* (1525) bo‘lib, u avtorizatsiya qilingan versiyaga (1611) ta‘sir ko‘rsatdi va Lord Bernersning *Jan Froissart yilnomalari* (1523-25) versiyasiga ta‘sir ko‘rsatdi.

Biroq, manba va tarjima tillari turli madaniy guruhlariga tegishli bo‘lsa, nasr tarjimoni oldida turgan birinchi muammo - bu o‘z tilida ma‘lum so‘zlarning ma‘nosiga maksimal darajada sodiqlikni ifodalovchi atamalarni topishdir. Masalan, odatdagi matolar, pazandachilik mutaxassisliklari yoki ish joylari bilan bog‘liq bo‘lgan ba‘zi so‘zlar mavjud; ular ham o‘ziga xos madaniyatni ifodalaydi va tarjimonlar bunday so‘zlarni tarjima qilishda juda ehtiyot bo‘lishlari kerak. Ular, shuningdek, noaniq so‘z birikmalarini aytishni qiyinlashtiradi. Xuddi shunday, hikoya va romanlarning sarlavhalarida tarjima qilish qiyin yoki hatto imkonsiz bo‘lgan bunday noaniqliklarga ko‘plab misollar keltiriladi.

Ko‘pchilik adabiy asarlarning tarjimasini tarjimaning eng yuqori shakllaridan biri deb o‘ylaydi, chunki u matnni oddiy tarjima qilishdan ham ko‘proq narsadir. Badiiy tarjimon asarning his-tuyg‘ularini, madaniy noz-ne‘matlarini, hazil-mutoyiba va boshqa nozik jihatlarini ham tarjima qilish uchun yetarli mahoratga ega bo‘lishi kerak. Darhaqiqat, tarjimonlar ma‘nolarni emas, balki xabarlarini tarjima qiladilar. Shuning uchun matnni yaxlit holda ko‘rib chiqish kerak. Shu bilan bir qatorda, Piter Nyumark (1988) tarjimini “matn ma‘nosini muallif matnni *nazarda tutgan* tarzda boshqa tilga berish” deb ta‘riflaydi (5-bet). Yana bir jihat shundaki, manba matnida Lourens Venuti (1995) tomonidan to‘g‘ri targ‘ib qilingan “yuraklar” mavjud bo‘lgan misollar mavjud : “ ...diskursiv o‘zgarishlar, arxaizm, jargon, adabiy ishora va konvensiya bilan tajriba” (310-bet). Bundan tashqari, tarjimonning "ko‘rinadigan" bo‘lishi va bir vaqtning o‘zida "begona" atributlardan foydalanishi potentsial qarama-qarshilikdir, chunki Shleyermaxer an‘analarida chet ellik atributlari asosan *maqsadli matnda* (TT) boshlangan. Tarjimonning yangiligi bilan emas, manba matni (ST).

Badiiy-nasriy tarjimada til kommunikativ yoki ijtimoiy va bog'lovchi maqsaddan ko'proq narsani o'z ichiga oladi. So'z adabiyotning "asosiy tarkibiy qismi" bo'lib ishlaydi, ya'ni badiiy vazifani bajaradi. Innovatsion tarjima asarining boshlanishi va tugashi, tarjima qilinayotgan asarning tasviri doirasida qamoqqa olingan hayotning "trans-ifodasi" o'rtasida murakkab harakat yo'nalishi yuzaga keladi. Demak, "nasr-tarjima"dagi muammolar san'at sohasiga kiradi va uning o'ziga xos qonuniyatlariga bog'liqdir.

Metodlar va o'rganilish darajasi. "Tarjima"ning mohiyati "Adabiy nasr tarjimasi"ga yo'naltirish.

"Tarjima" so'zi lotincha *translatio* (uning o'zi *trans* va *fero* so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, uning supin shakli *latum* bo'lib, birgalikda "o'tkazish" yoki "o'tkazish" degan ma'noni anglatadi)" (Kasperek, 1983: 83). U "yozma adabiyot paydo bo'lgandan keyingina boshlangan" (Cohen, 1986: 12). Bu "ekvivalent maqsadli til matni orqali manba tilidagi matnning ma'nosini etkazish" (Bhatia, 1992: 1,051). Qisqacha aytganda, tarjima qilish - bu birinchisiga teng bo'lgan ma'noni bir idishdan ikkinchi idishga quyishdir. Holbuki, *nasr* metrik tuzilishga ega bo'lmagan oddiy nutq yoki yozuvni ifodalaydi. U "eng yaxshi tartibda so'zlarni" ko'rsatadi (Websterning qisqacha lug'ati, 1913). Boshqacha qilib aytganda, "Oyat bo'lmagan hamma narsa nasrdir" ("Le Bourgeois Gentilhomme", 2010). Demak , zikr etilgan ta'rifni aytib o'tgandan so'ng, "tafakkur "nasriy g'oyalar"ni aksessuarlarsiz tarjima qilishdir", deyishimiz mumkin, chunki g'oyalar (miyadagi) hech qanday metrik tarkibga ergashmaydi.

"Tarjimashunoslik" faniga ilgari unchalik ahamiyat berilmagan. Endi odamlarning mentaliteti o'zgarayotganga o'xshaydi; Oktavio Paz (1971) "Tarjimashunoslik" iborasini qisqartirib, barcha matnlar "tarjimalar tarjimasining tarjimolari"dir, chunki ular adabiy tizimning elementi bo'lib, nafaqat boshqa tizimlardan pastga siljiydi, balki ular bilan ham bog'lanadi. Uning nuqtai nazari Terri Eagleton (1977) tushunchasiga o'rtacha darajada mos keladi, u "har bir matn boshqalarning aniq o'zgarishlari to'plamidir ..." (72-bet). Pazning so'zlariga ko'ra,

Har bir matn noyobdir va shu bilan birga, u boshqa matnning tarjimasidir. Hech bir matn to'liq original emas, chunki tilning o'zi o'z mohiyatiga ko'ra allaqachon tarjimadir: birinchidan, noverbal dunyoning va ikkinchidan, chunki har bir belgi va har bir ibora boshqa belgi va boshqa iboraning tarjimasidir. Biroq, bu dalil o'z kuchini yo'qotmasdan o'zgartirilishi mumkin: barcha matnlar originaldir, chunki har bir tarjima o'ziga xosdir. Har bir tarjima, ma'lum bir nuqtaga qadar, ixtirodir va shuning uchun u noyob matnni tashkil qiladi. (9-bet)

Adabiy nasr tarjimasida adabiy ijoddan farq qiladi, chunki uning mavjudligi tarjima ob'ektining, tarjima qilinadigan asarning mavjudligiga bog'liq. Biroq haqiqiy adabiy jarayonda nasr-tarjima va barcha ijodiy adabiyotlar o'rtasida alohida chegara chizig'ini chizish har doim ham mumkin emas. Ayrim misollarda asar umumiy ma'noda tarjima bo'lmasligi mumkin, lekin uni adabiy ijod asari sifatida mutlaqo ifodalab bo'lmaydi. Ushbu asarlarni loyihalashda qo'llaniladigan bir nechta yorliqlar: "ochiq tarjima", "soxta", "mavzular bo'yicha ish" va "asoslangan". Ushbu belgilarning o'ziga xos ma'nolari til va eonga tayanadi.

Valter Benjamin (1996) tarjima asl matni ko'rsatmaydi, uning aloqa bilan aloqasi yo'q, uning maqsadi ma'no ko'tarmaslik va hokazo degan fikrni taqdim etadi. Yozuv ishi shunchaki taqlid yoki nusxa ko'chirish emas, balki oldingi matnning mohiyatini ajratib olishga va etkazishga intiladi. Lekin, yaxshi tarjimada aytilgan xabar emas, deydi Benjamin, chunki "adabiy asar nima deydi? [...] u juda kam "aytib beradi"" (253-bet). U taxmin qilingan asl nusxa va tarjima o'rtasidagi munosabatni *tangens* belgisi yordamida ko'rsatadi: tarjima to'g'ri chiziq yoki egri chiziqqa o'xshaydi, u aylanaga (ya'ni asl nusxaga) bir nuqtada tegib, keyinroq o'z yo'liga o'tadi:

Eng boshida tarjimon *manba tilini* (SL) va *maqsadli tilni* (TL) yodda tutadi va diqqat bilan tarjima qilishga harakat qiladi. Biroq, tarjimon uchun butun darslikni tom ma'noda dekodlash juda qiyin bo'ladi; shuning uchun u o'z nuqtai nazaridan yordam oladi va shunga mos ravishda tarjima qilishga harakat qiladi. Shunday qilib, tarjima "qullik" va "erkinlik" bo'lishi mumkin (Vieira, 1999: 111). "Asl matn", "tarjima nusxasi", "asl nusxa tili" va "tarjima tili" doimo makon va zamonda o'zgarib turishi keng e'tirof etilgan. Braziliyalik tarjimonlar tarjimonni kannibal deb hisoblaganidek, marosimda manba matni yutib yuboradi, natijada butunlay yangi narsa yaratiladi. (Bassnettda keltirilgan, 1980: xiv)

Xuddi shunday, keling, tarjimon rolini "sati" roli bilan, xususan, "lavozim" nuqtai nazaridan taqqoslaylik. "Spivak "Satining taqiqlanishi bilan bog'liq irq va kuch dinamikasi haqida" "Bo'ysunuvchi gapira oladimi?" (Sharp, 2008: 6-bob). U ko'pincha "hukmron g'arb madaniyati" tomonidan "marginallashtirilgan" *madaniy matnlarga e'tibor qaratadi*: yangi immigrant; ishchilar sinfi; ayollar; va «quyboshi»ning boshqa lavozimlari (Spivak, 1990: 62-63); "... *subaltern* shunchaki "mazlum" uchun mo'ljallangan klassik so'z emas" (De Kok, 1992: 29). Biz hech qachon *to'yingan ayollarning o'zidan* eshitmaymiz. Xuddi shunday savol tug'ilishi mumkin - "Tarjimon gapira oladimi?" Ba'zan, tarjimon, ayniqsa, *oraliq* (tarjimon) parafrazlash harakati orqali *o'zaro bog'lanishga aylanganda gaplashishi mumkin*. Agar tarjimonning "fikrlashi" aksessuarsiz yozish bo'lsa (Iqtibos: Dimitriu, 2002: 227), unda uning doimiy

ravishda qalam, qalam va klaviatura orqali gapirishi mantiqiy bo'lmaydi! Tarjima-ekvivalentlik-kontseptsiyasi haqida mulohaza yuritimiz. G'oya muallif yoki o'quvchi foydasiga, matnning manba yoki maqsad tiliga qarab, so'zma-so'z va erkin, ishonchli va chiroyli, aniq va tabiiy tarjima o'rtasida o'zgaradi (Newmark, 1988). Biroq, "dinamik ekvivalent tarjima" juda muhim va tarjimonlar (ayniqsa, nasriy tarjimonlar) bu hodisa haqida aniq tasavvurga ega bo'lishlari kerak. Tarjima nazariyotchilari dinamik ekvivalentlikni tarjima kodi sifatida ko'rishadi; Aynan shu kodga ko'ra, tarjimon asl nusxaning ma'nosini shunday ko'rsatishni qidiradiki, TL o'quvchilari odatda manba matnni o'qiydiganlar tomonidan bajariladigan matndan albatta bahramand bo'lishadi. Eugene A. Nida va C. Taber (1982) buni ta'kidlaydilar: Asl matnning shakli tez-tez o'zgartiriladi; lekin o'zgarish manba tilidagi orqaga o'zgartirish, uzatishda kontekstual izchillik va qabul qiluvchi tilda transformatsiya qoidalariga amal qilsa, xabar saqlanib qoladi va tarjima ishonchli bo'ladi. (200-bet) Ta'kidlanishicha, tarjimadagi dinamik ekvivalentlik ma'lumotni to'g'ri etkazishdan ko'ra ko'proqdir. Nidaning aytishicha, dinamik *ekvivalent tarjimaning* ta'rifi uni " manba tilidagi xabarga eng yaqin tabiiy ekvivalent" deb ta'riflashdir . Ushbu ta'rif uchta asosiy atamani o'z ichiga oladi, ya'ni

1. *Ekvivalent* , manba tilidagi xabarga ishora qiladi,
2. Retseptor tiliga ishora qiluvchi *tabiiy va*
3. "Eng yuqori darajadagi chayqovchilik asosida ikki yo'nalishni bir-biriga bog'laydigan" *eng yaqin* .

Tajriba qismi: *Tabiiylik* aloqa jarayonining uchta sohasini bildiradi: tabiiy tavsif umumiy retseptor tili va madaniyatiga, aniq xabar kontekstiga va retseptor-til auditoriyasiga mos kelishi kerak. Shuning uchun tarjimada chet el kelib chiqishining aniq izi bo'lmasligi kerak. Quyidagi diagramma tarjimon ham qabul qiluvchi, ham emitent ekanligini ko'rsatadi:

Writer – Book – Recipient – = Translator – Book – Recipient

Tarjimonning alohida roli

Biroq, Homi K. Bhabhaning tarjima haqidagi e'tiqodi Nida nuqtai nazaridan ancha farq qiladi va murakkabdir. Masalan, Bhabha (1994) Valter Benjaminning tarjimaga oid klassik essesidan epigraf bilan boshlanadi: "Tarjima o'ziga xoslik va o'xshashlik haqidagi mavhum g'oyalar emas, balki o'zgarishlarning davomi orqali o'tadi" (212-bet). Jak Derrida (1985) ta'kidlaganidek, "bu kontekstda Benjamin hali ham" aloqa " yoki "muloqot" deb aytadi (*Mitteilung, Aussage*), u harakat haqida emas, balki u ko'rinadigan tarzda gapiradigan mazmun haqida: "Ammo adabiy asar nima qiladi [*Dichtung*] 'aytish'? U nima bilan aloqa qiladi?" (181-bet). "Gasche taklif qiladi ... tilning o'zi muloqot qilish imkoniyatini beradi" (Rendall, 1997: 168). Bhabha (1994)

fikricha, “tarjima madaniy muloqotning ijro xarakteridir” (228-bet). Endi, Jak Derrida (2004) “tarjima nima?” degan savol xuddi sinonim sifatida “eng yaxshi tarjima qanday bo‘lishi kerak” degan ma‘noni anglatadi” (430-bet). Bu erda Senekadan (va Horacedan) olingan "taqlid" ni eslatib o'tishga arziydi, chunki u "yangi" matn va uning oldingi qismi o'rtasidagi munosabatni asal va undan hosil bo'lgan gullar o'rtasidagi munosabat bilan solishtiradi" (Petrarx, 1985: 301-302).

Boshqacha qilib aytganda, biz matnlarni, jummalarni va hokazolarni tarjima qilamiz. va bu jarayon turli madaniy ildizlarga ega bo'lgan boshqa odamlar bilan muloqot qilishimizga yordam beradi. "Tarjima belgisi ko'pincha madaniy hokimiyat va uning ijro amaliyotlari o'rtasidagi turli vaqt va bo'shliqlarni aytib beradi yoki "to'laydi"" (Lloyd, 1987: 110-111). Tarjimaning "vaqti" ma'no *harakatidan*, aloqa printsiipi va amaliyotidan iborat bo'lib, P. de Man (1986) so'zlariga ko'ra, "asl nusxani dekanonizatsiya qilish uchun harakatga keltiradi va unga parchalanish harakatini beradi. adashish, bir xil doimiy surgun» (92-bet). Bu ko'rinishda hech qanday muammoli narsa yo'q. Lekin biz Gashening (1988) tarjima “*in situ (enonce yoki taklif)* tildan ko'ra, *aktu (anunciation, pozitsionlik) tildir*” degan fikrini to'liq qo'llab-quvvatlay olmaymiz (92-bet). "Enonce" "nima aytilganini" ko'rsatadi va "aniqlash" "aytish harakati yoki jarayoni" ni anglatadi. Mening fikrimcha, tarjima *in situ* va *in situ tildir*, chunki u (tarjima) nafaqat biror narsani aytish “jarayonini”, balki “aytilayotgan” yoki “taqdim etilgan” matn yoki matnlarni ham o‘z ichiga oladi.

Roman Yakobson o'zining "Tarjimaning lingvistik jihatlarini to'g'risida" maqolasida har bir toifadagi eng ichki qiyinchilikni bevosita ko'rsatadi. Uning fikricha, odatda tarjima orqali to'liq ekvivalentlik yo'q, ammo xabarlar kod birliklari yoki xabarlarining qoniqarli tahlili sifatida xizmat qilishi mumkin. Fransuz nazariyotchisi Jorj Munin Yakobsonning fikriga qo'shiladi. Birinchisi tarjimani boshlang'ich nuqtasi va yakuniy mahsuloti "ma'no" bo'lgan va ma'lum bir madaniyat doirasida ishlaydigan operatsiyalar qatori sifatida qabul qiladi. (Syuzan Bassnetda keltirilgan, 1980: 15)

Badiiy nasr tarjimasidagi muammolar

Tarjima murakkab faoliyatdir va tarjima jarayonida bir nechta qiyinchiliklar yuzaga keladi, chunki har bir til dunyoni turli yo'llar bilan tasvirlaydi va o'ziga xos grammatik tuzilishga, grammatik qoidalarga va sintaksisga ega. Masalan, yunon tilida "och ko'k" va "to'q ko'k" uchun alohida so'zlar mavjud bo'lsa, uels va yapon kabi boshqa tillarda "ko'k" yoki "yashil" yoki ularning orasidagi narsalarni anglatuvchi so'zlar mavjud. Nikol Brossardning kitobi (*L'Amèr, ou le chapitre effrité*) sarlavhasida "l'amèr" ko'p qirrali so'z bo'lib, unda kamida uchta frantsuzcha so'z mavjud: "mère"

(ona), "mer" (dengiz), va "amer" (achchiq)" (Iqtibos: Dimitriu, 2002: 171). Zhongde (1991) aytganidek:

Tarjimadagi qiyinchilik shundan iboratki, mazmun ham, uslub ham asl nusxada allaqachon mavjud va natijada siz ularni butunlay boshqa tilda bo'lgani uchun qayta yaratish uchun qo'lingizdan kelganini qilishingiz kerak bo'ladi. (7-bet)

Tarjimonlar duch keladigan eng o'ziga xos muammolar: o'qib bo'lmaydigan matn, etishmayotgan havolalar, grammatikaning bir nechta konstruksiyalari, dialekt atamalari va neologizmlar, irratsional ravishda noaniq terminologiya, tushunarsiz qisqartmalar va qisqartmalar, tarjima qilib bo'lmaydigan, ataylab noto'g'ri nomlash, alohida madaniy havolalar va boshqalar. Shunga qaramay, ba'zi nazariyotchilar "so'zma-so'z tarjima" mumkin emas deb o'ylashadi. Ular o'z pozitsiyalarini qo'llab-quvvatlovchi uchta asosiy sababni ko'rsatadilar:

1. Chunki bir tildagi ma'lum bir so'z ko'pincha boshqa tildagi bir nechta so'zlarni o'z ichiga olgan ma'nolarni o'z ichiga oladi. Masalan, inglizcha "devor" so'zi nemis tiliga *Wand* (ichki devor) yoki *Mauer* (tashqi devor) deb tarjima qilinishi mumkin,

2. Chunki grammatik zarralar (fe'l zamonlari, birlik/ikki/ko'plik, hol belgilari va boshqalar) har bir tilda mavjud emas va.

3. Chunki bir til va madaniyatga mansub idiomalar boshqa til va madaniyatga mansub so'zlovchilarni butunlay hayratda qoldirishi mumkin.

"Til inson tabiatida" (Benveniste, 1971: 223-224) va "insonning ta'rifini beradi" (Adams va Searle, 1986: 729). Edvard Sapirning ta'kidlashicha, inson o'z jamiyati va madaniyatining ifoda vositasiga aylangan tilning rahm-shafqatidir; Bir guruh odamlarning til odatlari tajribani umumiy tarzda belgilaydi va har bir bo'lingan tuzilma alohida haqiqiylikni anglatadi. Tarjimonlar madaniyatlar o'rtasidagi farqlarning murakkabligiga duch kelishadi; "Madaniy farq" mavzusi juda muammoli va Valter Benjamin (1968) uni "tarjima" ning hal qilinmasligi yoki chegaralanganligi, transformatsiya jarayonida *qarshilik elementi*, "tarjimadagi o'sha element" deb ta'riflagan. tarjimaga berilmaydi" (75-bet). Sapir (1956) shunday deydi:

bir xil ijtimoiy voqelikni ifodalash uchun etarlicha o'xshash emas. Turli jamiyatlar yashaydigan dunyolar turli xil yorliqlarga ega bo'lgan bir xil dunyo emas, balki alohida olamlardir. (69-bet)

Aksincha, "ekvivalentlik" ko'p sonlardan iborat; Masalan, bu tarjimaning muhim sharti, Tarjimashunoslik sohasida rivojlanishga to'sqinlik qiladi yoki tarjimalarni tahlil qilish uchun foydali toifadir. Ba'zan bu "zararli" (Gentzler, 1993) yoki "ahamiyatsiz" (Snell-Hornby, 1988: 5-bob). Ekvivalentlik sohasi morfemalar, so'zlar, iboralar, bo'laklar, idiomalar va maqollar kabi til birliklarini qamrab oladi. "Ko'pchilik

tarjimonlar nazariy maqomga ega bo'lgani uchun emas, balki unga (ekvivalentlik) o'rganib qolgan" (Beyker, 1992: 5-6). Catford (1965) tarjima amaliyotining asosiy muammosi TL (maqsadli til) ekvivalentlarini topishdir, deb hisoblaydi. Shuning uchun tarjima nazariyasining asosiy vazifasi tarjima ekvivalentligining tabiati va shartlarini aniqlashdir. (21-bet)

Tarjimonlar ekvivalentlik yondashuvlarini qo'llash orqali o'z o'quvchilariga "standart tarjima" orqali ta'sir o'tkazishga ham harakat qilishadi. Shunga qaramay, ekvivalentlik tushunchasi bir nechta muammolarni keltirib chiqaradi, chunki biz uni har xil usullarda talqin qilishimiz mumkin. Ikkala so'z ham, kontekst ham ekvivalentlikda ko'rib chiqiladi. Shu munosabat bilan, Ketford (1965) tarjima bu "bir tildagi matn materiallarini boshqa tildagi ekvivalent matnli material bilan almashtirish yoki almashtirishdir" (20-bet) ekanligini oddiygina ilgari suradi. Biroq, uning tarjimaning lingvistik nazariyasi ko'pchilik tomonidan erkin qabul qilinmagan. Snell-Hornby (1988) Ketfordning matn ekvivalentligining ta'rifi "doiraviy", uning gipotezasining ikki tilli ma'lumot beruvchilarga bog'liqligi "umidsiz darajada etarli emas" va uning namunaviy jumalari "izolyatsiya qilingan va hatto absurd darajada soddalashtirilgan" (19-20-betlar) deb ta'kidlaydi. Uning fikricha, tarjimada ekvivalentlikni idrok etish "aldanish" dan boshqa narsa emas.

Tadqiqot natijalari: Badiiy nasr tarjimonlari uchun yechimlar

Dastlab adabiy asarlar - romanlar, hikoyalar, pyesalar, she'rlar va boshqalar tarjimasi. - o'ziga xos adabiy dam olish sanaladi. Biroq, yechimlarga kelsak, nasr tarjimonlari ishni quyidagi tamoyillarga ehtiyotkorlik bilan rioya qilishdan boshlashlari kerak:

1. O'zi tarjima qilayotgan tilni yozma va og'zaki, ya'ni *manba tilini* yaxshi bilishi;
2. O'zi tarjima qilayotgan tilni, ya'ni *maqsadli tilni* mukammal boshqarish;
3. Tarjima qilinayotgan kitob mavzusidan xabardorlik;
4. Ikki til o'rtasidagi etimologik va idiomatik bog'lanishlarni chuqur bilish; va manba va maqsad tilidagi matnlar o'rtasida soxta emas, balki aniq *ekvivalentlarni* ta'minlash uchun qachon *metafraz*a yoki "so'zma-so'z tarjima qilish" va qachon *takrorlash kerakligi* haqidagi nozik umumiy tushuncha.

Bundan tashqari, nasriy tarjimonlar tarjima muammolarini samarali hal qilish uchun quyidagi usullarning bir qismini birlashtira oladilar.

1. Orqaga tarjima: "Orqaga tarjimani asl matn bilan solishtirish ba'zan asl tarjimaning to'g'riligini tekshirish uchun ishlatiladi..." (Crystal, 2004: 5). Bu ekvivalentlarni qidirish uchun ishlatiladigan eng tanish amaliyotlardan biri:

- a. Elementlarni manba tilidan maqsad tilga tarjima qilish.

b. Bularning manba tiliga bepul tarjimasi.

2. Boshqa odamlar bilan konferentsiya: foydalanish uchun eng yaxshi atamalar haqida qaror qabul qilish uchun stol atrofida ikki tilli odamlar bilan so'zlarning ishlatilishi va ma'nosi haqida munozaralar.

3. Intervyu yoki anketalar yoki har qanday testlar: Ular tarjima bilan bog'liq qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun ishlatiladi.

Bundan tashqari, tarjimonlar *tarjima o'zgarishlarini* yodda tutishlari kerak. JC Catford (1965) ularni "SL dan TL ga o'tish jarayonida rasmiy yozishmalardan chetlanishlar" deb ta'riflaydi (73-bet). Uning fikricha, ikki asosiy turdagi tarjima o'zgarishlari, ya'ni *darajadagi siljishlar* mavjud bo'lib, bunda bir til darajasidagi SL elementi, masalan, grammatika, boshqa darajadagi TL ekvivalentiga ega bo'ladi, masalan, leksika va to'rt turga bo'lingan *toifadagi siljishlar*.

1. *Manba matni va maqsadli matn* tuzilishi o'rtasidagi grammatik o'zgarishlarni o'z ichiga olgan *struktura o'zgarishlari*;

2. *Sinf siljishlari*, *Source Language* elementi turli grammatik guruhga mansub *maqsadli til elementi* bilan tarjima qilinganda, ya'ni fe'l ot bilan tarjima qilinishi mumkin;

3. Pozitsiyani o'zgartirishni o'z ichiga olgan *birlik-smenalar*;

4. *Tizim ichidagi siljishlar*, "SL va TL o'zlarining konstitutsiyasiga ko'ra taxminan rasmiy ravishda mos keladigan tizimlarga ega bo'lganda, lekin tarjima TL tizimida mos kelmaydigan atamani tanlashni o'z ichiga olganida" (Catford, 1965: 80) sodir bo'ladi. Misol uchun, SL birligi TL ko'pligiga aylanganda.

Tarjimada ekvivalentlikni o'rganish tarjimonlarning SL dan TL ga yoki aksincha tarjimada matnni to'g'ri berish usulini ko'rsatadi. "Ekvivalentlik, masalan, 1980-yillarda obro'sizlangan bo'lsa-da, hali olimlar tomonidan qayta kiritilishi mumkin ..." (Snell-Hornby, 1988: 5-bob). Tarjimaning maqsadi manba va maqsadli matnlar o'rtasida *ekvivalentlik munosabatlarini o'rnatish bo'lganligi sababli, muvaffaqiyatli tarjima* ikki mezon bo'yicha baholanishi mumkin:

1. Sodiqlik yoki sodiqlik (bosh matnning ma'nosini unga qo'shmasdan yoki ayirmasdan to'g'ri tarjima qilish) va

2. Shaffoflik (o'rganilayotgan tilning grammatik, sintaktik va idiomatik konvensiyalarini saqlash).

Birinchi mezonga javob beradigan tarjima "sodiq tarjima" deb ataladi; ikkinchi tamoyilga javob beradigan tarjima "idiomatik tarjima" deb nomlanadi. Halverson (1997) ga ko'ra, "Ekvivalentlik ikki sub'ekt o'rtasida mavjud bo'lgan munosabat sifatida ta'riflanadi va munosabatlar bir qator potentsial sifatlarning har qandayi nuqtai

nazaridan o'xshashlik/bir xillik/o'xshashlik/tenglik sifatida tavsiflanadi" (207-bet). Doroti Kenni (1998) aytganidek, "Afsuski, tarjimada ekvivalentlikni bunday aylanmadan qochib, aniqlashga bir necha urinishlar qilingan" (77-80-betlar). "Idealni amalga oshirish mumkin bo'lmagani uchun, murosaga kelishning amaliy zarurati paydo bo'ldi, bu "sodiq" sodiqlik qanday bo'lishi kerakligi va "ekvivalent" qanchalik ekvivalent ekanligi haqida son-sanoqsiz munozaralarga yo'l ochdi" (Bassnett va Lefevere, 1998: 2). Shunga qaramay, Pym Anthony (1992) ta'kidlaganidek, ...ekvivalentlik tarjimini aniqlashi kerak, va tarjima, o'z navbatida, ekvivalentlikni belgilaydi. (37-bet)

Nasr tarjimonlari har qanday ikki tili shaxs ikkinchi tilni yaxshi bilganligi uchungina qoniqarli yoki hatto yuqori sifatli hujjatlar tarjimalarini yaratishga qodir deb o'ylamasligi kerak. Ikki tillilik uchun zarur bo'lgan qobiliyat, mahorat va hatto asosiy aqliy jarayonlar tarjima uchun zarur bo'lganlardan farq qiladi. Nasr tarjimonlari birinchi navbatda bironing fikrini o'qishi, tushunishi va unga yopishib olishi, so'ngra ularni to'g'ri, to'liq va qo'yib yubormasdan tarjima qila olishi kerak. Agar ular buni qila olsalar, o'quvchilar asl ma'noga ega bo'ladilar. Odatda, tarjimonlarning fikricha, eng yaxshi tarjimalar ikkinchi tildan o'z ona tiliga tarjima qilayotgan kishilar tomonidan yaratilgan, chunki ikkinchi tilni o'rgangan kishi uchun bu tilni to'liq ravon bilishi odatiy hol emas.

Biroq nasriy tarjimonlar matnda o'z til hududining tabiiy muhiti, institutlari va madaniyati uchun g'ayrioddiy elementlarga ega bo'lgan vaziyat tasvirlangan taqdirda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan "ma'no yo'qolishi" haqida ko'p tashvishlanmasliklari kerak. tarjimon tiliga faqat taxmin qilish mumkin. Derrida (2004) ta'kidlaganidek, "...ehtimol, tarjima vayronaga, xarobat deb ataladigan xotira yoki esdalik shakliga bag'ishlangandir; vayronagarchilik, ehtimol, uning eng boshidanoq qabul qilgan kasbi va taqdiridir" (429-bet). Ularning eng muqaddas va abadiy asl nusxasi ham tarjimada "kamolot jarayonidan o'tishi mumkin" (Benjamin, 2004: 256) ajralishi, ochilishi va o'zgarishi mumkin va aynan "asl"ning o'zgarishi tufayli, "Tarjima haqiqatan ham asl nusxaning o'sishida bir lahza bo'ladi, bu esa o'z-o'zini kengaytirish bilan yakunlanadi" (Derrida, 1985: 188). Shunday bo'lsa-da, biz tarjimon ishini qadrlashimiz kerak, chunki "o'rtada bo'lish" (tarjimon) doimo "o'rtada bo'lish" vazifasini bajaradi. Biroq, odatda biz tarjimada doimo nimanidir yo'qotamiz deb o'ylashadi; aksincha, biz ham undan nimadir olishimiz mumkin. Susan Bassnett (1980) ta'kidlaganidek:

Bu yana tarjima holatining pastligidan dalolatdirki, matnni SL dan TL ga o'tkazishda nima yo'qolganini muhokama qilishga shunchalik ko'p vaqt sarflanishi va nimaga erishilishi mumkinligini e'tiborsiz qoldirishi kerak edi, chunki tarjimon ba'zan

boyitishi yoki boyitishi mumkin. tarjima jarayonining bevosita natijasi sifatida SL matnini aniqlang. Bundan tashqari, SL kontekstidan ko'pincha "yo'qolgan" narsa TL kontekstida almashtirilishi mumkin. (30-bet)

Xulosalar. Pirovardida, tarjima bir vaqtning o'zida nazariya va amaliyot bo'lganligi sababli tarjimonlar nasriy tarjimaga xos bo'lgan qiyinchiliklarni ko'rib chiqish bilan birga, matnning badiiy xususiyatlari, uning nafas va yondashuvi, belgilari haqida ham o'ylashlari kerak (leksik, grammatik yoki fonologik). Ular bir tilning stilistik belgilari boshqa tildan juda farq qilishi mumkinligini unutmasliklari kerak. "Butun matnga kelsak, asl matnning barcha xabarlarini maqsadli matnga o'tkazishning iloji yo'q" (Yinhua, 2011: 169). Biroq, tarjimonlar tarjimada ekvivalentlikni topishga harakat qilishlari va shunga mos ravishda o'z bayonotlarining ehtiyotkorligini ko'rsatishlari va o'quvchilardan asl matnning fikrlari, tushunchalari va so'zlari qaysi tarjimada to'g'ri kelishini tanlashni so'rashlari mumkin.

Majburiy taklif shundan iboratki, tarjimaning ma'nosi ikkala tilda ham bir xil bo'lishi kerak va mazmunning ishonchliligi birgalikda ta'minlanishi kerak. "Tarjima haqiqatan ham" mutlaq nusxa " bo'lsa ham, u "so'zni o'z nomi bilan chaqiradi, uni kontekstdan buzg'unchi tarzda ajratadi, lekin aynan shu bilan uni o'z kelib chiqishiga qaytaradi" (Benjamin, 1978 [1931]: 269). . Shunga qaramay, tarjima madaniyatlarni yaqinlashtirishiga qaramay, har bir tarjimada madaniyatlar o'rtasida ma'lum bir deformatsiya bo'ladi. Spivak (1993) ta'kidlaganidek, "Tarjimon nafaqat o'zining kitobxonlar jamoasining bir qismidir: u boshqa jamoa bilan ham aloqaga chiqadi, u bilan gaplashadi, unda qatnashadi... O'z jamiyati doirasidan chiqish yo'llaridan biri. o'ziga xoslik' ko'rsatuvchi nasr ishlab chiqarishda ko'pchilikka tegishli til bilan ishlagandek, bironing nomi bilan ishlashdir" (179-bet). Shunga qaramay, tarjimonlar Silviano Santyagoning (1978) "ikki tomonlama plagiat" atamasidan yordam olishlari va "asl adabiyotdan ham, qabul qiluvchi adabiyotdan ham xususiyatlarni" olishlari kerak va tarjima qilingan matn bir xil bo'ladi. " Ikki an'ana, mualliflik va hokimiyatning uchrashish joyi " (*Daly va Vieira, 1999: 7*). Binobarin, nasr-tarjimonlar tashvishlanmasliklari kerak, chunki hozirda maqsadli matnlarda SL komponentlarini saqlab qolish mumkin. Lahiriy (2000) ga ko'ra, "Mening qahramonlarimning deyarli barchasi tarjimonlardir, chunki ular omon qolish uchun begonani tushunishlari kerak" (120-bet). Biroq, tarjimonlar o'zlari qilgan tanlovlarni himoya qilishlari kerak. Yaxshiyamki, endi ma'lum nasrda ko'proq "begona" so'zlarni kiritish uchun muqobil mavjud. Derrida (1985) to'g'ri ta'kidlaganidek:

Musofir tilda surgun qilingan sof tilni o'z tilida qutqarish, asardagi bu sof tilni asir qilib, ozod qilish tarjimonning vazifasidir. (188-bet)

ADABIYOTLAR

1. Achebe, C. (1958). *Narsalar parchalanib ketadi* . London: Heinemann.
2. Adams, R. M. (1973). *Protey, uning yolg'onlari, haqiqati* . Nyu-York: V. V. Norton.
3. Adams, H. va Searle, L. (Tahrirlar). (1986). *1965 yildan beri tanqidiy nazariya*. Tallahassee: UP Florida.
4. Beyker, M. (1992). *Boshqacha qilib aytganda: Tarjima bo'yicha darslik* . Manzil: nashriyot.
5. Bassnett, S. (1980). *Tarjimashunoslik* . London: Methuen & Co. Ltd.
6. Bassnett, S. va Lefevere, A. (1998). *Madaniyatlarni qurish: Badiiy tarjima bo'yicha insholar* . Klivdon: Ko'p tilli masalalar.
7. Bellok, H. (1931). *Tarjima bo'yicha*. Oksford: Clarendon Press.
8. Catford, J. C. (1965). *Tarjimaning lingvistik nazariyasi* . London: Oksford universiteti nashriyoti.
9. M. F. Saparova. 2024. "O'zbek tili tezaurusida ot so'z turkumiga oid so'zlarning ma'noviy kategoriyalashtirish masalasi", O'zbekiston milliy universiteti xabarлари, 2024, [1/4]
10. Weedon, C. (1987). *Feministik amaliyot va poststrukturalist nazariya* . Kembrij, MA: Basil Blackwell.
11. Wiersema, N. (2004). Globalashuv va tarjima. *Tarjima jurnali* , 8 (1). <http://translationjournal.net/journal//27liter.htm> dan olindi
12. Yinxua, X. (2011). Tarjimadagi ekvivalentlik: xususiyatlar va zaruriyat. *Xalqaro gumanitar va ijtimoiy fanlar jurnali* , 1 (10).